

## TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARTEL OLGUSU ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

### A STUDY ON THE CARTEL PHENOMENON IN THE TURKISH BANKING SECTOR

Hatice Nur GERMİR\*

#### Öz

Birçok sektörde kapalı kapılar ardında hesaplanan, planlanan ve uygulamaya geçilen hukuksuz bir kazanç sistemi olan “Kartelcilik” de mağdur olan tek taraf, müşterilerdir. Bankaların kartel oluşturması yolu ile hedefledikleri, kredi kullanacak gerçek veya tüzel kişilerin kredi faizi oranlarını yükselterek kredi kullananlardan daha fazla meblağlarda faiz kazancı elde edilmesidir.

Rekabet Kurulu Başkanlığı, 21.08.2007- 22.09.2011 tarihleri arasında 12 banka tarafından gerçekleştirildiği tespit edilen rekabet ihlalinin, ilk ve son deliller dikkate alınmak yolu ile rekabet ihlali içerisinde kalma süreleri baz alınarak, bankalara farklı oranlarda ceza uygulandığını açıklamıştır. Bankacılık hizmetleri ilgili bankanın rekabet ihlali içerisinde olduğu bir dönemde alınmış ise, müşteri ilgili bankadan tazminat talebinde bulunabilir.

Bankacılık sektöründeki rekabet yazının incelenmesi ve regresyon modeli yardımıyla kartelin ortaya koyduğu zararın tespitine yönelik çalışma sonucunda, literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Kartel, Kredi, Kredi Faiz Oranı, Tazminat

#### Abstract

Customers are the only victims of "Cartelism", an illegal profit system that is calculated, planned and implemented behind closed doors in many sectors. The aim of the banks by forming a cartel is to increase the loan interest rates of the real or legal persons who will use the loan, and to gain interest in more amounts than the loan users.

The Competition Board Presidency announced that the competition violation detected by 12 banks between 21.08.2007 and 22.09.2011 was penalized at different rates, based on the duration of the competition violation, taking into account the first and last evidence. If the banking services are received in a period when the relevant bank is in violation of competition, the customer may request compensation from the relevant bank.

It is aimed to contribute to the literature as a result of the examination of the competition literature in the banking sector and the determination of the damage caused by the cartel with the help of the regression model.

**Keywords:** Cartel, Loan, Loan Interest Rate, Compensation

#### Giriş

Varlıklarını devam ettirebilmek adına içinde buldukları iklimin çevresel değişikliklerini önceden sezinleyip öngörebilmek ve güçlü bir rekabet ortamında üstünlük sağlamak zorunda kalan işletmeler, çok hızlı bir şekilde değişim ve gelişim gösteren piyasa ve

\* Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, nur.aydin@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8592-9238

ekonomik koşullara uyum sağlamaya çalışmak diğer taraftan da rakipleri ile yoğun bir rekabet ortamında karşı karşıya kalmaktadır. İşletmenin rekabet edebilme gücüne ve üstünlüğüne bağlı olan bu durum, doğru bir strateji seçimine bağlı olmaktadır (Arslan, 2008, 126).

Birer ticari işletme olan bankalar; merkez bankacılığı, kalkınma ve yatırım bankacılığı, katılım bankacılığı ve ticari bankacılık olmak üzere faaliyet gruplarına göre ayrılmaktadır. Bankalar, kaynakların dağılımı ile taahhüt ve yükümlülüklerin saptanması şeklinde önceliklerini belirleyerek stratejilerini oluştururlar. Ölçek ekonomilerindeki dışsal baskıların da etkisi ile bankalar, uzun dönemli bir perspektifte eylem planlarını hazırlar. Bu eylemlerini gerçekleştirirken, piyasa payı, hacim, likidite, emniyet ve kâr hedefleri şeklinde birçok parametreyi dikkate almaktadır. Bankalar değişen konjonktürel gelişmeler karşısında müşterilerinin değişen ve gelişen tercih ve beklentilerine cevap verebilmeye ve rakipleri karşısında onları farklı kılacak özelliklerini ön plana çıkaracak stratejiler geliştirmeye çalışırlar (Davis, 1994, 46).

Ticari Bankacılık veya mevduat bankacılığı yapan bankalar müşteri odaklı yaklaşımlar geliştirerek rekabet stratejilerini şekillendirmektedir. Ticari bankalardaki müşteri odaklı yapı, müşteri ilişkilerini ön plana çıkartmakta böylece maliyetlerin düşürülmesi ve teknolojik yeteneğinin geliştirilmesi şeklinde rekabetin temel boyutları belirlenmektedir. Maliyetleri düşürme adına teknolojik yeteneğin geliştirilmesi konusunda yeni organizasyon yapılarına ve iş yapma biçimlerine yönelmiş olmaları, ticari bankaların geleneksel manada verdikleri bireysel ve kurumsal bankacılık hizmetlerinde maliyet, hizmet çeşitliliği ve işlem hızı açısından büyük avantajlara erişmesini sağlamıştır. Böylece mevcut pazardaki paylarını daha kolay artırma ve pazarda tutundurma stratejilerini de geliştirme imkanları ortaya çıkmış; mevcut ürün ve hizmetlerine yeni fonksiyonlar katarak iyileştirme yanısıra yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilerek çeşitlendirilmesi yenilik stratejilerini uygulama fırsatları olmuştur (Oksay, 2003, 65).

Türkiye’de faaliyette bulunan bankalara bir bütün olarak bakıldığında; banka faaliyetlerinin başta tasarruf sahipleri olmak üzere toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmesi bakımından, bankacılıkla ilgili kanun ve kurallara uymak zorunluluğunda olduğu görülmektedir. Çeşitli hükümet düzenlemeleri, kanuni yükümlülükler yanısıra Bankalar Kanunu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) başta olmak üzere Borçlar Hukuku, Türk Ticaret Kanunu, Medeni Kanun, Kıymetli Evrak Kanunu, İcra İflas Kanunu, Vergi

Kanunları, şeklinde özetlenebilecek kurum ve kanunlarca faaliyet alanları ve yetki düzeyleri çizilip belirlenmiştir. Ayrıca bankalar üzerinde etkin bir denetimin sağlanabilmesi amacı ile her bankanın belirli dönemlerde yayınlamak zorunda olduğu “faaliyet raporları” ve “finansal raporları” bulunmaktadır. Mali tablolar olarak da adlandırılan finansal raporların, belirli usul ve mevzuat dahilinde bağımsız denetçiler tarafından yerine getirilmesi, Banka Yönetim Kurulu, TBB veya TKBB şeklinde bağlı bulunulan birliğe ve BDDK’ya gönderilmesi gerekmektedir (Yüksel vd., 2002, 21, 32).

Finansal sistem içinde fonların arz ve talebi noktasında taraflar arasında birleştirici olması yanısıra aracılık rolü de üstlenen, tasarruf, yatırım ve kredi işlevlerini gerçekleştiren bankaların karlılık ve verimlilik ilkelerini hedefleyerek mesleki ve örgütsel olarak etik ilkelerine bağlı olarak çalışmaları bir zorunluluktur. Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaların, birbirleri arasında olduğu gibi müşterileri, çalışanları ve diğer kurumlarla olan iş ve işlem ilişkilerinde kullanılıp uygulanmak üzere, geliştirilmiş bankacılık etik ilkeleri bulunmaktadır. Bu bağlamda bankalar, etik ilkelerinin geliştirilip gerektiği durumlarda değiştirilmesi adına TBB Yönetim Kurulu’na diledikleri zaman yeni önerilerde sunabilmektedirler. Bankacılık bir itibar müessesesidir. Etik ilkelerin esasen, bankacılık mesleğine toplumda mevcut saygınlık duygusunun süreklilik kazanarak bu saygınlığın geliştirilip sürdürülmesi ile bankacılık sektöründe istikrar ve güvenin korunması amacına yöneliktir. Bankalar arasında etik ilkelerinin, bankacılık sisteminin büyütülerek hizmet kalitesinin artırılmasına, kaynakların en iyi düzeyde kullanılmasından bankalar arasında haksız rekabetin önlenmesi amaçlarına hizmet edecek nitelikte, gerek kendi aralarında ve diğer kurumlarla, gerekse müşteri ve çalışanları ile olan ilişki düzeylerinde sektörde belli bir standardın oturtulması amaçlanmaktadır (Arslan, 2008, 136, 137).

Rekabet Kurumu Başkanlığı, 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmenin yanısıra düzenlediği bilimsel etkinlikler ve yayımladığı eserlerle toplumda rekabet kültürünün yaygınlaştırılması gayreti ile piyasalarda kartelleşme ve tekelleşmeyi engellemek yönünde önemli adımları gerçekleştirmektedir. Piyasa ekonomilerinde hayati bir role sahip olan rekabetin korunması ile tüketicilerin, yaşamın her alanında daha kaliteli ürünü, daha ucuza ve daha çok miktarda satın alabilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır (Çörüş, 2012, 1).

Rekabet hukukunun anavatanı olarak kabul gören ABD’de, rekabet kurallarının tek bir kanunla değil farklı yasalar nezdinde düzenlendiği dikkat çekmektedir (Thide, 2013, 866). Cezai ve hukuki yaptırımları olan ve esas amacı rekabetçi süreci korumak olan “Sherman

Yasası” rekabet suç ve cezalarının yer aldığı ilk yasa olup; 1890 tarihini taşımaktadır (Lande, 2009, 631, 640). Ekonomik etkinlik yanı sıra etik yaklaşımlardan da etkilenen ABD rekabet politikasında, rekabet suçları hırsızlık ve dolandırıcılık gibi ahlaki değerleri etkileyen suçlar arasında değerlendirilmektedir (Wils, 2006, 66).

“Federal Trade Commission” (FTC) Yasası ve Clayton Yasası, Sherman Yasası’ndan sonra 1914 yılında çıkartılmış olan iki rekabet yasasıdır. Bu yasalarda zaman içerisinde birçok düzenleme yapılmış olsa da Sherman Yasası ile beraber yürürlükte olan temel üç rekabet yasası olarak kabul edilmektedirler. FTC yasası, adil olmayan rekabet yöntemleri kullanılarak aldatıcı eylem veya işlemleri yasaklamış bulunmaktadır.

Sherman Yasası tarafından yasaklanmamış olan birbirine bağlı yönetimler gibi yoğunlaşmalar, Clayton Yasası tarafından konu alınan özellikli davranışlardır. Robinson-Patman Yasası ile Clayton Yasası’na 1936 yılında değişiklik getirilerek, tacirler arasında ayrımcı fiyat, hizmet ve satış iskontoları yasaklanmıştır. Hart-Scott-Rodino Antitrust Improvements Yasası 1976 yılında yürürlüğe konularak, büyük yoğunlaşmalar için bildirim şartı getirmektedir. Clayton Yasası’nda öngörülen bir başka unsur, rekabet ihlallerinden zarar gören özel kişilere üç katına kadar tazminat talep etmek adına dava açma hakkı tanımaktadır. Rekabet hukukuna dair başkaca düzenlemeler yer alsa da, ABD rekabet yasalarının özünü Sherman Yasası, Federal Trade Commission ve Clayton Yasası oluşturmaktadır (Aygün, 2008, 20).

### 1. Kavramsal Çerçeve

Ulusal ve uluslararası yazında bankacılık sektöründe rekabet ve yoğunlaşma üzerine oldukça fazla çalışma mevcuttur. Ancak sektördeki kartel uygulamaları üzerine yapılan çalışmaların nispeten az olduğu dikkat çekmektedir.

Mermod (2008) Hızlı ve gittikçe yoğunlaşan bir rekabet ortamında gelişen bankacılık sektöründe, küreselleşmenin de etkisi ile alınması gereken reformsal nitelikte ve yeniliğe yönelik düzenlemeler olduğunu, banka üst düzey yöneticilerinin karar alma aşamalarında etik kuralları gözeterek çalışmalarını gerektiğini, bir temsil kurumu olan bankaların uluslararası piyasalarda varlığını sürdürebilmesinin etik kurallara uyması ile doğru orantılı olduğunu bildirilmiştir.

Zhang ve diğerleri (2013), 2003-2010 döneminde BRICS ticari bankalarının yoğunlaşma, risk ve performans arasındaki ilişkilerini analiz etmişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre; rahat yaşam hipotezinin (QL) geçerli olduğunu ima edilerek, piyasa yoğunlaşması ile performans arasında, performans ile kredi, piyasa ve genel risk arasında negatif ilişki olduğuna

işaret edilerek, bankaların daha az kredi, piyasa ve genel risk alarak performanslarını artırmabilecekleri belirtilerek, Likidite riski ile performans arasında bir etkileşim olduğu kaydedilmiştir.

Petria vd (2015) 2004-2011 döneminde 27 Avrupa Birliği ülkesinde banka kârlılığının temel belirleyicilerini inceledikleri çalışmalarında, banka kârlılığının, aktif ve öz sermaye kârlılığı ile temsil edildiğini belirterek, kredi ve likidite riski, yönetim etkinliği, iş çeşitliliği, piyasa yoğunlaşması/rekabeti ve ekonomik büyümenin banka kârlılığına etkisinin olduğunu kaydederek rekabetin banka kârlılığına pozitif etkisinin olduğunu altını çizmişlerdir.

Çalmaşur ve Daştan (2016) Türk bankacılık sektöründe yer alan 42 bankanın 2001-2014 dönemindeki verilerinden yararlanarak, panel veri analizi sonuçlarına göre bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın kısmen daha yüksek kârlara sebep olduğunu, yapı-davranış-performans, görelî-piyasa-gücü ve etkin yapı: ölçek etkinliği hipotezlerinin kısmen geçerli olduğunu belirterek rahat yaşam hipotezinin güçlü bir şekilde geçerli olduğunu saptamışlardır.

Ayaydın ve Karakaya (2014) 2003-2011 döneminde 23 ticari bankayı ele aldıkları çalışmalarında, Türk bankacılık sektöründe sermayenin, kârlılık ve risk üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Kârlılığı, net faiz marjı, aktif kârlılık oranı, öz sermaye kârlılık oranı ve faiz gelirlerinin aktif toplamına oranı ile ele alarak yoğunlaşmanın kârlılığı artırdığını, başka bir deyişle, piyasa rekabetindeki azalmanın kârlılıkta artışa neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Gülhan ve Uzunlar (2011) 1990-2008 yılları arasında Türkiye’de bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicilerini saptamak amacı ile panel veri analiz yöntemi kullanılarak sektördeki yoğunlaşmayı incelemişlerdir. 1990-2000 döneminde yoğunlaşmanın aktif kârlılığına etkisini istatistiksel olarak anlamlı bulmamışlar ancak 2001-2008 döneminde yoğunlaşmanın aktif kârlılığını artırdığını kaydetmişlerdir.

Bennaceur ve Goaid (2008) 1980-2000 döneminde Tunus bankacılık sektöründe, net faiz marjı ve aktif kârlılığına etki eden belirleyicileri araştırdıkları çalışmalarında, bankaya özgü karakterler, finansal yapı ve makro ekonomik göstergeleri bağımsız değişken olarak belirleyerek analiz de bulunmuşlardır. Analiz sonucuna göre, piyasa yoğunlaşması banka kârlılığını negatif etkilemekte olup, bu etkisinin anlamlı bulunmadığı ileri sürülmüştür.

Staikouras ve Wood (2004) Avrupa Birliği bankacılığında 1994-1998 dönemleri arasında kârlılığın belirleyicilerini araştırdıkları çalışmalarında, Avrupa bankacılığı için yoğunlaşma ve pazar payı değişkenlerinin banka kârlılığı üzerine negatif etkili bulunduğunu, geleneksel yapıda davranış performansı ve etkin yapı hipotezinin kabul edilmediğini savunmuşlardır.

Ćurak vd (2012) Makedonya bankacılık sektöründe 2005-2010 yılları arasındaki dönemde faaliyette bulunan 16 bankanın kârlılığının belirleyicilerini analiz ettikleri çalışmalarında, sektör ve makro ekonomik değişkenlerin banka aktif kârlılığına etkilerini incelemişlerdir. Yoğunlaşmanın banka kârlılığına pozitif etkisinin olduğunu tespit ettikleri analiz sonucunda, sektörde yapı davranış performans hipotezinin kabul edilebileceğini bildirmişlerdir.

Sahile vd (2015) Kenya bankacılık sektöründe 2000-2009 döneminde 44 ticari bankanın yapı davranış performansı hipotezi ve piyasa etkinliğini test etmişlerdir. Kenya bankacılık sektöründe yapı davranış performansı hipotezini destekleyen güçlü kanıtların olmadığı ileri sürülerek, verimli bankaların kârlılığı en üst düzeye çıkardığı yanısıra yoğunlaşmanın banka kârlılığını ve net faiz marjını etkilemediği kaydedilmiştir.

## 2. Yöntem ve Veriler

### 2.1. Zarar Tespiti

Rekabet Kurumu Başkanlığı 08.03.2013 tarih ve 13-13/198-100 sayılı kararı ile aralarında davalı bankanın da bulunduğu 12 bankaya mevduat, kredi ve kredi kartı hizmetleri kapsamında aralarında kartel oluşturarak 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4 nolu maddesine aykırı davrandıkları gerekçesi ile idari para cezasına karar vermiştir. Karara konu bankalar Rekabet Kurumu'nun Kararına itiraz ederek iptal talebi ile İdare Mahkemesi'nde dava açmışlardır. İlgili İdare Mahkemeleri temyiz başvurularının tamamına red kararı ile hükmetmiştir.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 57nci maddesinde,  
*“Her kim bu Kanuna aykırı olan eylem, karar, sözleşme veya anlaşma ile rekabeti engeller, bozar yada kısıtlarsa yahut belirli bir mal veya hizmet piyasasındaki hakim durumunu kötüye kullanırsa, bundan zarar görenlerin her türlü zararını tazmine mecburdur”*,

Aynı Kanun'un 58nci maddesi,  
*“Rekabetin engellenmesi, bozulması veya kısıtlanması sonucu bundan zarar görenler, ödedikleri bedelle, rekabet sınırlanmasaydı ödemekte olacakları bedel arasındaki farkı zarar olarak talep edebilir. Rekabetin sınırlanmasından etkilenen rakip teşebbüsler, bütün zararlarının tazminini rekabeti sınırlayan teşebbüs yada teşebbüslerden talep edebilir. Zararın belirlenmesinde, zarar gören teşebbüslerin elde etmeyi umdukları bütün karlar, geçmiş yıllara ait bilançolar da dikkate alınarak hesaplanır. Ortaya çıkan zarar, tarafların anlaşması yada kararı veya ağır ihmalinin olduğu hallerden kaynaklanmaktaysa, hakim, zarar görenlerin*

*talebi üzerine, uğranılan maddi zararın yada zarara neden olanların elde ettiği veya elde etmesi muhtemel olan karların üç katı oranında tazminata hükmedebilir” olarak bildirilmektedir.*

Rekabet Kurulu Kararında, elde edilen ilk ve son deliller dikkate alınmak sureti ile rekabet ihlalinin 21.08.2007- 22.09.2011 tarihleri arasında gerçekleştiğini tespit etmiştir. Ancak Kurul Kararda; teşebbüslerin rekabet ihlali içinde kalma sürelerinin değişebildiği ifade ederek, Ceza Yönetmeliği 5nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, ilgili belgelerden hareketle teşebbüslere rekabet ihlali içinde oldukları süreye göre farklı nispette temel para cezasına hükmetmiştir.

Kamu, özel ve yabancı sermayeli ticari bankacılık faaliyetinde bulunan rekabet ihlali içindeki bankaların, ihlal süreleri Tablo.1’de gösterilmektedir.

**Tablo.1: Ticari Bankaların Rekabet İhlali İçinde Oldukları Süreler**

Bankalar	İlk Delil Tarihi	Son Delil Tarihi
Akbank T.A.Ş.	21.08.2007	06.08.2011
Denizbank A.Ş.	30.06.2010	20.12.2010
Finansbank A.Ş.	23.10.2008	30.03.2011
Garanti BBVA	21.08.2007	22.09.2011
Halk Bankası A.Ş.	27.09.2007	13.07.2011
HSBC A.Ş.	10.06.2010	30.03.2011
ING Bank	22.10.2009	30.06.2010
İş Bankası A.Ş.	27.09.2007	06.08.2011
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	30.06.2010	30.06.2010
Vakıfbank T.A.O.	27.09.2007	13.07.2011
Yapı Kredi Bankası A.Ş.	27.09.2007	22.09.2011
Ziraat Bankası A.Ş.	27.09.2007	06.08.2011

**Kaynak: rekabet.gov.tr**

Rekabet Kurulu Kararı ile, ilk ve son deliller ışığında 12 banka tarafından kartelleşme ve Kanun ihlalinin 21.08.2007-22.09.2011 tarihleri arasında vuku bulduğunun lakin bankaların rekabet ihlal sürelerinin değişiklik arz ettiğinin Rekabet Kurumu Başkanlığı’nın Kararı ile tespit edildiği, Ceza Yönetmeliği 5nci maddesi 3ncü fıkrası uyarınca, teşebbüslerin ihlal içerisinde kaldıkları süreye göre değişen oranlarda idari para cezası Kurum tarafından kendilerine uygulandığı, rekabet ihlalinde bulunan bankalardan birisinden rekabet ihlali içinde kaldığı süre zarfında konut kredisi kullanmış olan bir banka müşterisinin, kartelin etkisiyle zarara uğrayıp uğramadığı gerekçesi ile kredi detayları incelenecektir.

Öncelikle kartel etkisi ile zarara uğradığı şüphesi olan banka müşterisinin, uğradığı zarara ilişkin rekabet ihlalinde bulunan bankadan tazminat talebinde bulunabilmesi için, konu bankacılık hizmetlerini bankanın ihlal içerisinde olduğu dönemde almış olması önem arz etmektedir. Aksi takdirde Rekabet Kurumu tarafından Kanun'un ihlaline konu olmayan bir dönemde alınmış olunan bir bankacılık hizmetine ilişkin tazminat talebinde bulunulamayacağı, izahtan varestedir.

## 2.2. Veri Seti

17987240 Bireysel Müşteri Numaralı Banka Müşterisine, ilgili banka tarafından 18.06.2009 tarihinde 75.000TL konut kredisi 84 ay vadeli olarak tahsis edilerek kullandırılmıştır. Beheri 1.452,31TL olan 18.07.2009 ve 18.08.2009 tarihli taksitler ödendikten sonra kalan anapara olan 73.458,82TL vade ve faiz oranı yeniden yapılandırılarak, aynı kredinin kullandırımı gerçekleştirilmiştir. Her iki işlem 18.06.2009 ve 18.09.2009 tarihleri olmak üzere bankanın rekabet ihlali içerisinde olduğu tarihler arasında (23.10.2008-30.03.2011) müşteri tarafından kullanılmıştır.

Rekabet ihlallerinin teşebbüsler üzerinde oluşturduğu zararı ölçmek adına kullanılan farklı yöntemler olmakla birlikte yoğun olarak tercih edileni Before and After Method/Öncesi ve Sonrası Yöntemi adı verilen ve ihlalin olduğu piyasada ihlal dönemi ile ihlalsizlik dönemi (ihlalin başlamasından önceki yada ihlalin sona ermesinden sonraki dönem) arasındaki zaman aralığında fiyatların izlediği değişimin incelenerek analiz edilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Müşterinin uğradığı muhtemel ekonomik zararın boyutunu hesaplayabilmek adına, sadece ele alınan dönem itibariyle ortalama fiyatların karşılaştırılması değil bunun yanısıra ihlal dışında fiyata etki eden parametrelerin de dikkate alınarak hesaplama yapılması yoluna gidilmiştir. İlgili bankanın 23.10.2008-30.03.2011 tarihleri arasında ihlal dönemi içinde bulunduğu Rekabet Kurulu Kararları ile tespit edilmiştir. 30.12.2005-08.03.2013 tarihleri arasındaki haftalık veriler veriseti olarak kullanılmıştır. Analizde kullanılan haftalık verilere teşebbüs bazında erişilmesi mümkün olmadığından TCMB tarafından ilan edilen haftalık sektör verilerinden yararlanılmıştır.

Before and After Ekonometrik Modelinde kullanılan bağımlı değişken, kredi faiz oranı ile mevduat faiz oranı arasındaki marjı göstermektedir. Bankacılık literatüründe Spread adını alan bu değişken, aynı zamanda tasarruf sahibi ile girişimci arasında gerçekleştirilen aracılık faaliyetinde bulunan bankanın ekonomideki fonksiyonlarının da önemli bir göstergesini oluşturmaktadır. Yapılan analiz ile kartel yani ihlal olmasaydı davacının borçlanacağı konut



kredisi faiz oranı bilgisine ve kartel nedeniyle ilgili hafta kullandığı kredi faiz oranı bilgisine spread ile ulaşılabacaktır.

Müşterinin konut kredisi kullandığı dönemde bankalar arasında oluşturulan kartelin spreadleri ve nihayetinde kredi faiz oranlarını etkileyip etkilemediğini tespit edebilmek adına iki alternatif model üzerinde çalışılmıştır. Bankaların bilançolarının aktif büyüklüğü üzerine kurgulanan birinci alternatif model spesifikasyonunda, kartel içinde yer alan bankaların herhangi bir haftada bilançolarının aktif büyüklük gücünü ölçmek üzere bu bankaların aktif büyüklük toplamından oluşan ve “kartel” olarak adlandırılan açıklayıcı bir değişken kullanılmaktadır. 0-0.91 olarak kartel değişkeninin değer alması, pazarda yer alan bankaların aktif büyüklük olarak %91 oranı ile rekabet ihlalinin vuku bulunduğu ve kartelin en yoğun yaşandığı süreci ifade etmektedir.

Kartel içinde yer alan bankaların aktif büyüklük gücü artış kaydettiği nispete spread değişkeni de aynı korelasyonda artış gösterecektir ki bunun doğal sonucu olarak spread değişkeninin olması beklenen işareti pozitif değer taşımaktadır. Ekonometrik model olarak ele alınan ikinci alternatif spesifikasyonunda, bankaların aralarındaki kartelin spread değişkenlere ve nihayetinde konut kredisi faiz oranlarına olan etkisi kukla bir değişken ile ölçülmeye çalışılarak bu değişkene de “ihlal” adı verilmiştir ve Banka kartelinin Rekabet Kurumu tarafından tespit edildiği 21.08.2007-22.09.2011 tarihleri arasındaki haftalar için 1, diğer haftalarda 0 değerini göstermektedir. İhlal kukla değişkeni katsayısının da tıpkı kartel değişkeni katsayısında olduğu gibi pozitif işareti taşınması beklenmektedir. İhlal ve kartel değişkenlerinin katsayı değerlerinin, banka kartelinin spreadlere etkisini farklı yönde ölçmeleri nedeniyle farklılık arz etmesi ihtimali bulunmaktadır. Kartel ve ihlal değişkenlerinden başka, regresyon modellerinde, spread bağımlı değişkeninin belirleyicileri olarak kullanılan değişkenler de şunlardır;

- borçve* : TCMB bankalara gecelik borç verme (overnight) faiz oranı,  
*zko* : Kanun gereği bankaların tutmakla yükümlü olduğu zorunlu karşılık oranları,  
*zkf* : TCMB tarafından zorunlu karşılıklara ödenen faiz oranı,  
*mevmenk* : Mevduat bankalarınca tutulan menkul kıymetlerin toplam değeri,  
*mevkredi* : Mevduat bankalarının toplam kredi hacmi,  
*m2* : Para arzı,  
*usd* : ABD Dolar alış kuru,  
*mevduat* : Bankacılık sektörü mevduat toplamı.

Türk Banka Sisteminde Merkez bankacılığı, katılım bankacılığı, kalkınma ve yatırım bankası ile mevduat bankası olmak üzere bankalar beş farklı alanda faaliyette bulunmaktadır. Kartele konu bankalar mevduat bankası (ticari banka/konvansiyonel banka) olduğundan değişken olarak da mevduat bankalarına özgü kalemler modelde değişken olarak ele alınmıştır.

$$\text{Model-1: } konut\_spr_t = a + b.kartel_t + c.borçve_t + d.zko_t + e.zkf_t + f.mevmenk_t + g.mevkredi_t + h.m2_t + i.usd_t + j.mevduat_t + u_t$$

$$\text{Model-2: } konut\_spr_t = a + b.ihlal_t + c.borçve_t + d.zko_t + e.zkf_t + f.mevmenk_t + g.mevkredi_t + h.m2_t + i.usd_t + j.mevduat_t + u_t$$

### 3. Bulgular

Alternatif modellerin regresyon sonuçları Tablo.2 ve Tablo.3’de görülmektedir. Buna göre kartel değişkeninin katsayısı 1.43, ihlal kukla değişkeninin katsayısı da 0.81 olup her iki değer de istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Rekabet Kurumu Kararı doğrultusunda aralarında oluşturdukları kartel ile konu mevduat bankaları konut kredisi bakımından konut kredisinden temin ettikleri faiz oranı ile mevduata ödedikleri faiz oranını ifade eden spreadi anlamlı bir şekilde artırmışlardır.

**Tablo.2: Regresyon Sonuçları (Konut Kredisinde Rekabet İhlalinin Etkisi -Kartel Değişkeni İle Ölçüldüğünde-)**

Source	ss	df	MS			
Model	879.584829	9	97.7316476			
Residual	227.896936	366	.622669224			
Total	1107.48176	375	2.95328471			

  

	Number of obs	FI	Prob	R-squared	Adj R-squared	Root MSE
	= 376	= 156.96	= 0.0000	= 0.7942	= 0.7892	= .78909

  

	Coef	Std.Err	t	P> t	[95% Conf. Interval]
<i>kon_spr</i>					
<i>kartel</i>	1.437844	.2559273	5.62	0.000	.9345711 1.941116
<i>borçve</i>	-.0436116	.031912	-1.37	0.173	-.1063676 .0191403
<i>zko</i>	.0588485	.0354714	1.66	0.098	-.0109047 .1286018
<i>zkf</i>	.0239658	.0489968	0.49	0.625	-.0723847 .1203163
<i>mevmenk</i>	1.43e-08	5.43e-09	2.64	0.009	3.64e-09 2.50e-08
<i>mevkredi</i>	-2.25e-09	4.10e-09	-0.55	0.0584	-1.03e-08 5.82e-09
<i>m2</i>	5.57e-08	5.73e-09	9.73	0.0000	4.44e-08 6.70e-08
<i>usd</i>	9.331819	.478795	19.49	0.0000	8.390284 10.27335
<i>mevduat</i>	-8.33e-08	8.81e-09	-9.46	0.0000	-1.01e-07 -6.60e-08
<i>cons</i>	-14.225	1.037958	-13.70	0.0000	-16.26611 -12.18389

**Tablo.3: Regresyon Sonuçları (Konut Kredisinde Rekabet İhlalinin Etkisi -İhlal Değişkeni İle Ölçüldüğünde-)**

Source	ss	df	MS
Model	870.95492	9	96.7727689
Residual	236.526844	366	.646248208
Total	1107.48176	375	2.95328471

  

Number of obs	= 376
FI_9	= 149.75
Prob_F	= 0.0000
R-squared	= 0.7864
Adj R-squared	= 0.7812
Root MSE	= .8039

  

kon_snr	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf.	Interval]
ihlal	0.8116046	.196506	4.13	0.000	.425182	1.198027
Borcva	-.0347129	-.0325783	-1.07	0.287	-.0987772	.0293513
Zko	.0289824	.037917	0.76	0.445	-.0455802	.103546
Zkf	.0208301	.0520022	0.41	0.683	-.079464	.1211242
mevmenk	1.36e-08	5.54e-09	2.46	0.015	2.71e-09	2.45e-09
mev kredi	-5.78e-09	4.17e-09	-1.39	0.166	-1.40e-08	2.42e-09
m2	5.57e-08	5.85e-09	3.86	0.0000	4.62e-08	6.92e-08
Utd	9.030699	.5016797	18.00	0.0000	8.044162	10.01724
Mevduat	-7.93e-08	8.94e-09	-8.87	0.0000	-9.69e-08	-6.17e-08
_cons	-14.32694	1.059887	-13.52	0.0000	-16.41118	-12.24271

Rekabet hukukunun ihlali sebebiyle spread ilk modele göre (Tablo.2) 1.43 kartel değişkeninin ilgili haftadaki değeri, ikinci modele göre (Tablo.3) %0.81 oranında artış kaydetmiştir. Rekabet ihlalinin etkisini Model-1 kartel değişkeni, Model-2 ihlal değişkeni vasıtasıyla ölçmektedir. Model-1 bankaların rekabet ihlaline dahil oldukları ve ayrıldıkları tarih yanısıra ilgili haftada ihlal içerisinde olan bankaların toplam pazar gücünü veri olarak işlemektedir. Model-2, bankalar arasında rekabetin başlangıç ve bitiş noktaları bakımından bir ayırım gözetmemektedir. Model-1’de yer alan parametreler itibariyle Model-1’in Model-2’ye tercih edilmesi istatistiki olarak daha anlamlı olacağından Model-1 sonucu elde edilen 1.43 değerinin kullanılması da daha anlam ifade edecektir. Rekabet hukukunu ihlal eden bankaların kartel etkisini belirleyebilmek adına, kartel değişkeni katsayı değeri ile karteğe dahil olan bankaların pazar payı toplamının çarpımı gerekmektedir.

Rekabet hukukuna aykırı hareket eden bankaların, bireysel bankacılık müşterisinin ödemiş olduğu konut kredisi faiz oranlarına etkisini grafik yardımıyla ifade etmek gerekirse; A noktasının bankacılık sektöründeki ortalama mevduat faiz oranını, B noktasının da yine bankacılık sektöründeki ortalama konut kredisi faiz oranını gösterdiği varsayıldığında, |AB| aralığı Model-1 ve Model-2’de kullanılan spread değişkenini, D noktası müşterinin kullandığı konut kredisine ödediği faiz oranını ifade etmektedir. Bankaların gerçekleştirdiği rekabet ihlalinin 1.43 kartel değişkeni değerine haiz olan ve Model-1 sonucu ulaşılan spread kadar düşürmekte olduğu bilgisi elde edilmiştir. Rekabet ihlali nedeniyle sektördeki ortalama spread |AB| iken, rekabet ihlali olmasaydı spread |AB| aralığından 1.43 kartel değişkeninin değeri

kadar daha düşük bir değeri ifade edecek ve  $|AC|$  şeklinde bir değere sahip olacaktır. Bankalar arasındaki kartelin spread üzerine olan etkisi  $|BC|$  aralığı ile gösterilmektedir ve 1.43 kartel değişkeni değerine haizdir.

I Nolu Senaryo : A-----C-----D-----B

II Nolu Senaryo: A-----C-----B-----D

### Grafik.1: Rekabet İhlalinin Spread ve Konut Kredisi Faiz Oranlarına Olan Etkisi

Tablo.4’de yer alan parametreler bir arada değerlendirildiğinde; 18/06/2009 tarihinde 84 ay vade ile 75.000TL konut kredisi kullanan müşterinin, bankanın rekabet ihlali nedeniyle herhangi bir zararı olmadığı aksine taksit başına 5.06TL daha ucuza kredi kullandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

**Tablo.4: 18/06/2009 Tarihli Konut Kredisi İçin Zarar Hesaplaması**

A	İlgili Hafta Ortalama Mevduat Faiz Oranı (%)	11.29
B	İlgili Hafta Ortalama Konut Kredisi Faiz Oranı (%)	16.29
$ AB $	İlgili Hafta Spread (%)	5.00
$B$	Kartel Değişkeninin Katsayısı	1.43
	İlgili Haftada Kartel Değişkeninin Değeri	0.77
$ BC $	Kartelin Etkisi Yıllık (%)	1.10
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	15.19
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	1.27
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	15.12
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	1.26
	Kullanılan Kredi (TL)	75.000,00
	Vade (ay)	84
	İhlal Olduğunda Aylık Taksit (TL)	1.452,31
	İhlal Olmasaydı Aylık Taksit (TL)	1.457,37
	İhlal Nedeniyle Yapılan Aylık Fazla Faiz Ödemesi (TL)	<b>5.06TL</b>
	İhlal Nedeniyle Yapılan Toplam Fazla Faiz Ödemesi (TL)	-

Müşterinin zararı, 18/06/2009 tarihinde kullanılan kredinin 18/09/2009 tarihinde yeniden yapılandırılması ile ortaya çıkmaktadır. Tablo.5’de görüldüğü üzere; kredi karteli nedeniyle müşteri 12.60 yıllık faiz oranı ve 60 ay vade yapılandırılması ile 1.656,41TL taksit ödemiştir. Kartel nedeniyle aylık olarak 26.81TL 60 ay boyunca da toplam 1.608,60TL daha fazla ödemede bulunmak mecburiyetinde bırakılmış olan müşterinin, aynı zamanda daha düşük faiz oranından kullandırım algısı ile zararına sebebiyet verilmiştir.

**Tablo.5: 18/09/2009 Tarihli Konut Kredisi İçin Zarar Hesaplaması**

A	İlgili Hafta Ortalama Mevduat Faiz Oranı (%)	9.15
B	İlgili Hafta Ortalama Konut Kredisi Faiz Oranı (%)	12.96
[AB]	İlgili Hafta Spread (%)	3.81
$\hat{b}$	Kartel Değişkeninin Katsayısı	1.43
	İlgili Haftada Kartel Değişkeninin Değeri	0.77
[BC]	Kartelin Etkisi Yıllık (%)	1.10
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	11.86
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	0.99
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	12.60
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	1.05
	Kullanılan Kredi (TL)	73.458.82TL
	Vade (ay)	60
	İhlal Olduğunda Aylık Taksit (TL)	1.656,41
	İhlal Olmasaydı Aylık Taksit (TL)	1.629,60
	İhlal Nedeniyle Yapılan Aylık Fazla Faiz Ödemesi (TL)	26.81
	İhlal Nedeniyle Yapılan Toplam Fazla Faiz Ödemesi (TL)	1.608,60TL

**Veriler için kullanılan siteler;**

[https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Mevduat+%28Haftalik%29/;](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Mevduat+%28Haftalik%29/)

<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/C0V7OdyCFcM%3D/tr;>

[https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Kredi/;](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Kredi/)

<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/K24NEG9DQ1s%3D/tr;>

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/faiz-oranlari;>

**Konut kredisi faiz hesaplamasında kullanılan formül şöyledir;**

$$\text{Taksit Tutarı} = \text{Kredi Tutarı} \times \frac{\text{Faiz} \times (1 + \text{Faiz})^{\text{Taksit Sayısı}}}{(1 + \text{Faiz})^{\text{Taksit Sayısı}} - 1}$$

**4. Tartışma ve Sonuç**

Rekabet Kurulu Kararı ile tespit edilip ilgili mahkemelerce de rekabet ihlali içinde olduğu onanan banka, müşteriye 18/09/2009 tarihli yapılandırma sonrası fiyatları üzerinden 1.608,60TL daha yüksek miktarda ödeme yapmak zorunda bırakmıştır.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 58nci maddesi “*Ortaya çıkan zarar, tarafların anlaşması yada kararı veya ağır ihmalinin olduğu hallerden kaynaklanmaktaysa, hakim zarar görenlerin talebi üzerine, uğranılan zararın yada zarara neden olanların elde ettiği veya elde etmesi muhtemel olan karların üç katı oranında tazminata hükmedilebilir*” şeklinde belirtmektedir.

Esasen içinde yer aldığı kartel ve diğer bankalarla yaptığı yatay fiyat anlaşmaları Rekabet Kurumu tarafından da tespit edildiği üzere ilgili banka, daha düşük faiz oranı ile yapılandırma gerçekleştiriliyor algısı ile somut olayda müşteriyi zarara uğratmıştır. 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 58nci maddesi uyarınca, Rekabet ihlali içinde bulunan bankanın müşteriden sağladığı 1.608,60TL'nin üç katı olan 4.825,80TL tutarında bir tazminatı, müşteriye ödemesi gerekmektedir.

### **Kaynaklar / References**

Arslan, R. "Türk Bankacılık Sisteminde Rekabet Stratejileri ve Yayılım Süreci", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2) 2008, 125-141.

Ayaydın, H. ve Karakaya, A. "The Effect of Bank Capital on Profitability and Risk in Turkish Banking", *International Journal of Business and Social Science*, 5(1) 2014, 252-271.

Aygün, E. "Rekabet Hukukunda Para Cezaları: Teori ve Pratik", No: 86, Ankara: *Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi*, 2008.

Bennaceur, S. ve Goaiad, M. "The Determinants of Commercial Bank Interest Margin and Profitability: Evidence from Tunisia", *Frontiers in Finance and Economics*, 5(1) 2008, 106-130.

Ćurak, M., Poposki, K. ve Pepur, S. "Profitability Determinants of the Macedonian Banking Sector in Changing Environment", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 44 (2012), 406-416.

Çalmaşur, G. ve Daştan, H. "Türk Bankacılık Endüstrisinde Piyasa Yapısı ve Karlılık İlişkisi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(2) 2016, 363-378.

Çörüş, S. "Kartellerin Tespit Edilmesinde Davranışsal Tarama Teknikleri", Yayın No: 276, Ankara: *Rekabet Kurumu Başkanlığı Yayınları*, 2012.

Davis, S. "Mükemmel Bankacılık", Çev: Azer ÖNAL, İstanbul: *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 1994.

Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. "Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1) 2011, 341-368.

Lande, R.H. "The Price of Abuse: Intel and the European Commission Decision", *The Online Magazine For Global Competition Policy*, 2009, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1434985>, Erişim Tarihi: 28.10.2022.

Mermod, Y. A. "Bankacılıkta Etik Kavramı ve Banka Üst Düzey Yöneticilerinden Beklentiler", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXV(2) 2008, 499- 520.

Oksay, M. S. “Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüze Yansıyan Yapısal Sorunların Tespiti: 1980-1990 Dönemi”, *Banka Maliye ve Ekonomik Yorumlar*, 1(40) 2003.

Petria, N., Capraru, B. ve Ilnatov, I. “Determinants of Banks’ Profitability: Evidence From EU 27 Banking Systems”, *Procedia Economics and Finance*, 20 (2015), 518-524.

Sahile, S.W.G., Tarus, D.K. ve Cheruiyot, T.K. “Market Structure-Performance Hypothesis in Kenyan Banking Industry”, *International Journal of Emerging Markets*, 10(4) 2015, 697-710.

Staikouras, C. ve Wood, G. E. “The Determinants of European Bank Profitability”, *International Business and Economics Research Journal*, 3(6) 2004, 57-68.

Wils, W.P.J. “Optimal Antitrust Fines: Theory and Practice”, *World Competition* 29(2) 2006, 183-208.

Yüksel, A. S., Yüksel, A., Yüksel, Ü. “Banka Yönetimi El Kitabı”, İstanbul: *Alfa Yayınları*, 2002.

[www.rekabet.gov.tr](http://www.rekabet.gov.tr) Erişim Tarihi: 21.11.2022